

FOIȘOARA

TELEGRAFULUI ROMAN.

Nr. 7.

Sibiu 25 Martie 1876.

Anul I.

Apare la doue săptămâni. Corespondințele să se adreseze la redacțiunea Telegr. român cu adausul „pentru Foișoară“.

DESPRE INSEMNĂTATEA ȘI FOLOSUL STUDIULUI ȘTIINTELOR NATURALE. *)

(Urmare.)

Societatea omenească se compune din indiviși, cari sunt chemați a conlucra spre un scop comun: fericirea și bunăstarea spirituală și materială a omenimei. Cu lucrarea individului in sfera activității sale proprie spre realizarea acestui scop, stă in dreaptă proporțiune progresul intregii omenimi, și activitatea in această direcțiune va fi încoronată cu mai mult sau mai puțin succes, după cum omul va ști trage mai mult sau mai puțin folos pentru sine și semenii sei din împrejurările, in cari se află. Pentru de a se pute însă acomoda cu deseversire diferitelor împrejurări, este neapărat de lipsă ca, cineva să aibă un spirit dezvoltat in mod rațional, căci numai cine are un fond de idei și noțiuni corecte, poate să-și dea samă de tot pasul, ce'l face, poate să prevadă urmările lucrării sale, poate să facă combinațiuni felurite, cari in diferitele pozițiuni ale vieții să-i servească de îndreptar și să 'l sprijinească in susținerea cu succes a luptei in contra obstaculilor, ce se pun in calea progresului.

Dacă vom examina mai de aproape complexul de idei și cunoștințe, cari constituie bogăția spirituală a omului, aflăm că, in ultima analiză ele se reduc la experiența, ce ni am câștigat prin observarea lumii dinafară preste tot, și a obiectelor și fenomenelor naturei in deosebi. Prin o intogmire admirabilă a organismului nostru, el este capabil de a fi aficiat prin obiectele din lumea dinafară și prin schimbările, carora ele sunt supuse. Impresiunile făcute astfel asupra simțurilor noastre să conduc, asemenea unei depeșe tele-

grafice, prin o mulțime de fire fine de nervi dela periferie la organul central, la creeri, unde in urma unui proces, ale cărui detaiuri nu suntem încă in pozițiune a le cunoasce, simțiciunea, ca mișcare a substanței nervilor se preschimbă in percepțiune, care nu se mai poate privi ca ceva fisic, ci ca au fenomen spiritual, va să zică ca ceva immaterial. Din percepțiunile singulare se nasc reprezentațiunile, din cari spiritul își formează apoi prin comparare, eliminare, combinare, in scurt prin procesul de abstracțiune, ideile, noțiunile, judecățile și concusiunile, a căror totalitate constituie viața spirituală a omului. Spiritul unui om va fi dar cu atât mai bogat, cu cât vor fi intrat mai multe elemente constitutive in combinațiune, tot odată el va fi și cu atât mai dezvoltat, cu cât legătura intră diferitele idei va fi mai strinsă și conformitatea lor cu realitatea mai perfectă.

Când intră omul in lume nimic nu prevestesce avuția spirituală, care mai târziu ne pune adese in uimire prin creațiunile ei. Din momentul însă, in care omul este dat lumii, aceasta și incepe la formarea lui prin un șir neintrerupt de impresiuni de tot felul. Ideile neesacte și confuze din primele momente ale vieții, devin clare și precise in urma experiențelor inmiite, ce copilul face zi de zi. Același copil, care la inceput, lipsit de facultatea distingerei, prinde cu mână tăciunele, ce-i poate periclita viața, cu aceeași socotință, cu care caută și peptul nutritor al mamei, prin experiențe continue se dedă cu incetul a distinge obiectele după forma și calitățile lor. Fiecare experiență făcută de copil lasă o urmă in spiritul lui și întemplându-se ca, după un timp oarecare să se facă alte experiențe, cari au incâtva asemănare cu cele de mai nainte, copilul prin asociațiunea ideilor va ajunge a cunoasce și urmările, ce sunt legate de o anumită întemplantare. Făcând el odată sau de doue ori experiența că, cărbunele aprins, pre care-l doaresce din cauza coaloarei frumoase, îi pricinuesce dureri infricoșate dacă

*) V. Nr. 4.

l ia a mână, a treia oară desigur se va feri de a mai face aceasta. Pe de altă parte copilul câștigă experiența, că, peptul nutritor al mamei îi procură simțeminte plăcute prin stămpărarea foamei. Astfel în urma înmiitelor experiențe de felul acestora, el se dedă a osebi lucrurile unele de altele după calitățile și după forma lor. Fiecare experiență nouă e un pas înainte în dezvoltarea spiritului. Schimbând mai târziu leagănul și chilia strimță cu curtea largă sau cu livada înflorită, copilul este întâmpinat de noue obiecte, cari produc noue idei în spiritul său. Așa lumea din afară devine izvorul necesar, din care spiritul omului se nutrește, se întărește, se îmbogățește neconținut; totodată însă ea ne mijlocește și cunoștința unei lumi noi, a lumii din noi înșine, pre care, numai punându-o în opozițiune cu cea din afară, ajungem a o cunoaște și pricepe.

Noțiunilor provenite din experiență s'au opus din partea multor filosofi așa numitele idei și noțiuni „aprioristice“, sau innăscute, cari nu ar proveni din experiență. Mulți și distinși psihologi însă sau încercat, și nu fără succes, a reduce și aceste idei la percepțiuni empirice, cari de cătră străvechii noștri antecesorii au fost câștigate „a posteriori“, adică pe cale empirică. Prin transmisiunea, cauzată prin moștenire, ele au devenit în generațiunile următoare așa de constante, încât astăzi par a fi innăscute spiritului omenesc. Privind chiar de nedeslegată încă această interesantă chestiune, însemnătatea lumii din afară și cu deosebire a obiectelor naturii pentru dezvoltarea spiritului nu poate fi obiect de controversă, și la toată întemplantarea aksioma: „*quod non est in sensu, non est in intellectu*“ își are valorul său necontestabil.

Având așa dară copilul de apurarea înaintea ochilor obiectele naturii, el își va forma ideile și noțiunile sale despre ele conform dezvoltării și priceperii, de care dispune deja. Dacă acum, din motivul că, natura tot de una și în toate lucrările sale procedează după legi vecinice, fără a veni vr'o dată în contradicție cu sine însuși și că prin urmare ea în toată activitatea sa ne arată numai adevărul, tocmai pre dănsa trebuie să o privim de cea mai bună institutrice, cea mai firească urmare ar fi: să lăsăm pe natura singură să opereze la dezvoltarea spiritului copilului, fără de a ne mai intrăpune și noi cu învățământul științelor naturale, care pe copilul nedezvoltat deajuns doară numai lărgesc și distrage. Această concluziune însă numai încălta este adevărată.

Mai înainte de toate să nu pierdem din vedere că, deși activitatea naturii se petrece așa zicând înaintea ochilor noștri, totuși ea se înfățișază sub forme atât de variate, încât spiritului nedezvoltat îi este foarte cu anevoie a se orienta dela sine și a cuprinde ceea ce

este esențial într'un șir mai scurt sau mai lung de fenomene. Voind a-ți câștiga o cunoștință exactă numai despre un singur fenomen al naturii, d. e. despre ploaie, sau despre încolțirea unei sămânțe etc. îți trebuie ani întregi de observațiuni serioase și neconținute; trebuie să combiezi și să distingi ceea ce este esențial, de ceea ce este neesențial într'un șir de fenomene, trebuie să cunoști păreriile altora, cari poate mai înainte s'au ocupat cu esplicarea aceluiași obiect. Numai pas de pas și torcând mai departe firul experiențelor din trecut a ajuns omul la cunoștința naturii, de care dispune astăzi. Dar pe lângă toate rezultatele strălucite, dobândite de știința timpului mai nou, suntem încă departe, departe de a fi pătruns arcanele naturii; multe dintr'ensele poate nici odată mintea muritorilor nu va ajunge să le cunoască. — Este deci ușor de înțeles că, copilul care tocmai se află în cursul dezvoltării spirituale, nu va fi în stare să pătrundă secretele naturii, pe cari foarte adese nici mintea dezvoltată a bărbatului de specialitate nu le poate desvêli. Spre acest scop trebuie timp îndelungat, cunoștință cu observările făcute în trecut, observări neconținute din parte i. Și pentru a ave succes în această lucrare ea trebuie făcută cu plan și precauție. Planul și precauțarea însă le aflăm în învățământul rațional.

Afară de aceasta mai este și altă cauză, care preține ca, copilul să fie condus în mod metodic a contempla natura.

Natura cu toate obiectele și forțele ei, supusă unei continue schimbări, produce impresiunile cele mai vii și mai variate asupra simțurilor copilului. Marea variabilitate însă și repeznea, cu care obiectele și fenomenele naturii urmează adese unele după altele, nu iartă impresiunilor a se ficsa bine în spirit: percepțiunile și prin urmare ideile, reprezentațiunile, concluziunile, produse vor fi neexacte și defectuoase. În casul acesta copilul samână călătorului, care percurge o regiune frumoasă în carul drumului de fer. Locul cu toate frumsețele sale trec cu iuțimea vântului pe dinaintea ochilor, și abia a iuceput să se ficseze în spirit icoana unui obiect, când vine altul și sterge impresiunea gravată în spirit de obiectul, care a premers. Ajungând la stațiune călătorul va ave o icoană despre locul, prin care a trecut, însă o icoană cu conturile nedeterminate, cu coloritul șters și neclar. Cu totul altcum se poate bucura de farmecele unei regiuni frumoase călătorul, care o percurge pe jos. Presentându-i-se ceva de interes, la tot pasul el poate să se oprească, să cerceteze, să contempleze; fiecare obiect mai însemnat i se întipărește bine memoriei, cu toate însușirile caracteristice. Icoana, ce o va fi

căştigat acesta despre aceeaşi regiune, va fi clară, definită, cu colorit viu şi plăcut.

Intogmai așa este și cu copilul. Lăsându-l la discrețiunea sa, el va privi lucrurile după cum întâmplarea i le va pune înainte, fără alegere, fără ordine, fără privire la asemănările sau deosebirile lor. În o singură oară copilul poate privi sute de obiecte disparate: pomi, flori, fructe, oi, găini, fluturi, melci s. a. s. a. Fiecare va face o impresiune în spirit. Înainte însă de a se pute fixa impresiunea spre a deveni percepțiune, ea este succedată de altă impresiune, care încă nu are timp de a se întipări bine în minte, căci și ea este împinsă la o parte de alta, care urmează după dânsa. Astfel, neavând spiritul timp de a cuprinde părțile esențiale ale lucrurilor și a le pune în ordine după mai marea sau mai mica asemănare între sine, el își va câștiga numai idei și noțiuni nedeterminate; reprezentațiunile vor fi lipsite de viuiciune și claritate, și toate manifestațiunile vieții unui spirit format în acest mod, vor avea criteriul superficialității și confuziunii.

Cu totul altcum este lucrul, când copilul, asemenea călătorului, care percurge o regiune pe jos, se dedă de timpuriu a privi obiectele și fenomenele naturii după un plan precugetat și rațional. El atunci nu-și va risipi în același moment atențiunea în mai multe părți, ci și-o va concentra în una; pe aceasta o va studia din fundament și nu va purcede mai departe înainte de ași fi întipărit bine în minte toate însușirile principale. În modul acesta se vor produce în spiritul copilului o mulțime de idei noi și corecte; copilul devine atent la tot felul de fenomene, pe cari mai înainte le trecea cu vederea, și stărnindu-se astfel într'ensul interesul pentru natură, el devine impusul cel mai puternic spre a cerceta după lucruri noi, precum și după cauzele ascunse, ce produc schimbările în natură. Dând acestui interes o direcțiune anumită, elevul se conduce a fi activ atât cu puterile lui trupesci, cât și cu cele spirituale. Câștigându-și astfel copilul din un șir lung de observări o mulțime de idei deferfite, el de sine așa zicând ajunge a abstrage ceea ce este esențial într'ensele și ceea ce este comun tuturor. Ivindu-se apoi din altă parte nouă fenomene, cari produc nouă impresiuni, nouă idei, aceste ușor se vor împreuna cu cele deja existente în urma asemănărilor, ce se află într'ensele. Cu cât procesul abstracțiunii este basat pe mai multe observări, cu atât mai clare și mai precise sunt noțiunile, prin urmare cu atât mai dezvoltat spiritul omului.

Pe lângă aceea însă că, studiul naturii neconținut ne îmbogățește tezaurul spiritual, el mai oferă și alt avantaj însemnat prin puțința de a controla

noi înșine la tot pasul, întru cât ideile și noțiunile noastre corespund cu realitatea: va să zică întru cât ele sunt adevărate sau ba. Fiind viața noastră spirituală așa zicând reflexul obiectelor și fenomenelor naturii, noi nu avem decât a alerga la natura însăși, dacă voim să vedem, ca într'o oglindă, prototipul cel adevărat al ideilor și concluziunilor noastre. Prin o contemplațiune rațională, care corespunde unui șir de întrebări, ce le punem naturii asupra lucrării sale, prin experimente potrivite, cari repețesc în mic sub aproape aceleași condițiuni aceea, ce natura esecută în mare, noi în tot momentul suntem în stare a ne încredința despre adevărul sau neadevrul concluziunilor noastre: căci natura, lucrând ea neconținut după legi vecinice, cari, pe când toate celelalte se schimbă, singure rămân nestrămutate, totdeauna ne dă unul și același răspuns la o întrebare anumită.

Prin procederea aceasta, exercitată cu conștiință timp mai îndelungat, spiritul copilului se deprinde în cugetare și procedere logică, carea este o neapărată urmare a metodei inductiv, folosit la stabilirea adevărilor lor numai de științele naturale, ci și de celelalte științe, cari au început a cunoaște însemnătatea acestui metod, aplicat întâi și cu deosebire în cercetarea naturii. Rezultatele strălucite, câștigate pe această cale, au dat cugetării omenești o basă cu mult mai sigură, o estindere cu mult mai mare, decât-ar fi putut da vr'o dată toate sistemele filosofice, cari purced dela tесе ficsate apriori, fără a lua în samă experiența.

Negreșit că, și celelalte obiecte de învățământ din școală, precum limbile, istoria etc. încă îmbogățesc tezaurul de idei al școlarului. Însă după natura lucrului aceste științe se predau școlarilor ca ceva gata, format, hotărît fără ca elevul să aibă ocaziunea sau puțința a se convinge prin propria intuițiune despre formarea și dezvoltarea succesivă a lor, și fără ca el să-și poată da însuși sama, pentru ce d. e. un cuvânt anumit sau o întâmplare anumită istorică are înțelesul cutare, și nu altul. Răzîmându-se deci aceste științe pe tradițiuni, pe conveniență sau pe autoritatea celui-ce le predă, puțin loc rămâne spiritului copilului pentru activitate independentă: fiind silit a se mărgini pe lângă ași însuși în mod pasiv materialul predat de învățător, copilul rămâne totdeauna și în o mai mare dependență de autoritatea, la care trebuie să se provoace în tot momentul. Altcum este lucrul cu învățământul științelor naturale. La tot pasul ele apelează la observarea proprie, la experiment, la convingerea câștigată prin propria intuițiune. Pentru ele altă autoritate nu există, decât natura însăși. A supune toate și tot deuna esaminării proprii este devisa ști-

ințelor naturale; a nu primi nimic de adevărat numai pe cuvântul unei autorități, ci numai după ce însuși te ai convins despre adevărul lucrului, este calea, ce ele urmează. Această cale într'adevăr este ostănită, însă o singură convicțiune, câștigată prin propria putere, este de mai mare preț, decât zece adevăruri impuse de o autoritate. Cea d'ântei fiind rezultatul propriei activități, tocmai prin aceasta devine proprietate sigură a spiritului nostru, pecând cele din urmă sunt tot numai nește elemente mai mult sau mai puțin străine, cari nu se pot asimila cu desevărire.

Prin această activitate proprie, cultivată cu deosebire prin studiul științelor naturale, spiritul își măresce treptat și neconținut puterea sa, precum să înțârească și trupul prin o continuă și metodică exercițiu gimnastică. Pe lângă acest câștig, care se reduce mai mult la partea formală a dezvoltării inteligenței copilului, se mai adaugă însă și un însemnat câștig moral. Dedându-se copilul a căuta cu interes viu la fenomenele, ce se petrec în natură el va deveni mai atent și va înțelega mai ușor și fenomenele, ce se petrec în jurul său, în societatea, din care face parte, căci „prin studiul naturii să deșteaptă în om organe, cari timp îndelungat păreau adormite, el intră în raport intim cu lumea din afară și nu rămâne neatinș de cele, ce caracterizează în același timp progresul pe terenul industrial și nobilitarea intelectuală a omenirii“. (Humboldt, Cosmos I. 34.) Când copilul va fi dobândit un interes viu pentru obiectele naturii și interesantele ei schimbări, atunci el totdeauna va afla în observarea naturii o ocupațiune folositoare și în experimente potrivite priceperii lui o distracțiune adevărată. Astfel studiul naturii va feri pe copil numai de lene și umblare pustiu, ci va fi totodată și un preservativ în contra lipsei de idei, care adese seduce pre oameni, cu deosebire însă pre tineri, a se arunca în vârtejul petrecerilor nepotrivite, a lecturii sarbede, a jocului de cărți etc. cari toate le periclitează sănătatea dimpreună cu dezvoltarea lor intelectuală și morală. Dincontră vădând cineva cum, prin ocupațiunea interesantă cu studiul naturii, mereu sporesce puterea spirituală, vădând că, în urmă avuției mai mari de idei și reprezentațiuni esacte, se poate orienta mai bine în diferitele pozițiuni ale vieții, dobândesce tot mai mare încredere în propria sa putere, din care urmează apoi independență în cugetare și lucrare. Cultivarea acestei independențe spirituale, fără îndoială este unul din avantajele cele mai frumoase ale ocupațiunii cu studiul naturii, și avantajul acesta singur ar putea ajunge spre a însufleși pre cineva pentru studiul ei. Cu deosebire și la noi români, unde în urma asupririlor trecutului s'a dezvoltat un nesocotit cult al credinței în tot felul de autorități, independența cugetării va produce bune și îmbucurătoare efecte. Prin o

tractare rațională și metodică a învățământului istorico-natural, vom ajunge a cresce o generațiune mai independentă în cugetare și cu mai multă conștiință de demnitatea sa. Această generațiune, având ochii deschși pentru tot ce este conform cu legile naturii, așa dară pentru tot ce este adevărat, va fi și în stare a osebi mai bine neadevărul de adevăr, primind pre acesta și lăpădând pre celalalt. Scăpată din cătușile obiceiurilor adese iraționale, cari, basate pe tradițiuni vechi și privite de sfinte și inviolabile, fac imposibil progresul, acea generațiune va fi în stare a da progresului impedecat un puternic impuls. Când independența cugetării va fi prins rădăcini mai afunde în spiritul mulțimei, când fiecare se va deda a cuprinde adevărul, prin propria cercetare, ear nu prin mintea altora, atunci putem fi siguri că, toate afacerile noastre vor merge mai bine, că vom realiza pe toate terenele activității un progres adevărat și neintrerupt.

Spre a completa încățva cele spuse despre influința studiului științelor naturale asupra dezvoltării spirituale a individului, îmi rămâne a mai adauge ceva și despre influința naturii asupra cultivării simțemintelor omului. Preste tot locul, unde omul singur dă și esecută legile, vedem dominând, din cauza neperfecțiunii omenesci și a patimilor, cari îi întunecă rațiunea, confuziunea și lupte neconținute. Această confuziune, aceste lupte, capriciile neprecalculabile omenesci, produc de apururea simțeminte dureroase, căci în loc de a afla în societatea omenească ceea ce căutam: armonia, noi de cele mai multe ori aflăm disarmonia și disordinea. În asemenea pozițiuni triste ale vieții, când ne aflăm în discordie cu toată lumea și cu noi înșine, adese căutăm și găsim mângăiere deplină în contemplarea șesurilor întinse cu miile și miile lor de floricele și de fluturi smălțuși, în munții gigantici, cari impun cu masele lor colosale, în murmurul unui riuleț care șerpuesce prin pădurea umbroasă, în scurt în contemplarea naturii, căci toate ale ei ne fac a întrevăde „esistența unor legi vecinice, carora tregul trebuie să se conforme“. „O putere magică“ zice Humboldt, „zace în impresiunile de felul celor numite; ele ne înveslesc, ele ne astămpără durerile, ele întăresc și recrează spiritul amorțit, ele ne calmează adese inima, când ea este dureros sguduită până în cele mai din lăuntru ale ei, sau când este agitată de impetuositatea neînfrănată a pasiunilor.“ Dar numai în tristele pozițiuni ale vieții aflăm mângăiere în contemplarea naturii, ci și în momentele de dispozițiune bună veselie și bucuria noastră se duplică, contemplant lupta pacinică și armonia ce domină în natură. Unde este însă bucurie și veselie, acolo ura și invidia nu pot

spori, năravurile se indulcesc, viața întreagă câștigă un farmec deosebit. Prin contemplarea sceneriilor grandioase, ce ni le înfățișază munții, a luncei estinse, cu miile de combinații de colori, a pădurilor cu variatele forme fantastice ale arborilor s. a. s. a. fantasia noastră se îmbogățesc cu imagini strălucite și devine astfel un izvor nesecat de plăceri spirituale, din care putem gusta și când nu ne aflăm nemijlocit incunjuțați de mărețele fenomene ale naturii. „Știința“, zice filosoful englez Herbert Spencer, „descopere izvoare de poezie, unde cel ignorant nu vede decât un gol fără viață“ căci „acei, cari nici când nu s'au deprins în cercetări științifice, rămân de comun orbi pentru poezia, ce îi incunjiură de toate părțile“.

(Va urma.)

D. P. Barcianu

CONFERINȚELE INVĂȚĂTORESCI LA NOI.

I.

Caracteristica timpului de față constă în tendința spre progres pe toate terenele. Tendința aceasta și până acum și pe zi ce merge este încoronată de rezultate însemnate. Cercetând de unde împrumută progresul enorm în timpul prezent forța, cu care se manifestează, aflăm, că ideea asoțierii este, ce a dat progresului mai mult ca ori ce alta, avântul pretins. Fiind și mai înainte cunoscută valoarea și însemnătatea puterilor unite mai ales pe terenul material, astăzi s'a convins omenimea că, și pe terenul intelectual, numai prin asoțierea puterilor progresul poate lua dimensiuni mari.

Românii din Ungaria și Transilvania însuflețiți de spiritul timpului în tendința lor spre progres în cultură sau asoțiat și ei pe mai multe terenuri de cultură. Astfel de intruniri sunt conferințele învățătorești, de care ne vom ocupa în tractatul de față.

Conferințele învățătorești la Români s'au introdus pentru întâia dată în archidieceza gr. orientală a Transilvaniei în anul 1863. prin reposatul arhiepiscop și Metropolit Andreiu B. de Șaguna. Ideia fundamentală a acestor conferințe a fost și este, ca învățătorii intruniți să se consulteze după praca și experiența lor în conformitate cu progresul științei, despre unele probleme din internul și esternal scoalei; precum și a se cualifica învățătorii remași inderet de progresul în pedagogie prin alți învățători mai cualificați.

Spre scopul acesta archidieceza Transilvaniei s'a împărțitu în 9. cercuri punându-se la fiecare cerc un

conducător dintre învățătorii cei mai cualificati. Despre lucrările conferințelor se purta un protocol, care se așternea consistoriului. Temele de deliberat în conferințele învățătorești le determina consistoriul.

Modalitatea aceasta era foarte corespunzătoare și s'a practisat cu bun succes până în a. 1865. Causa, că consistoriul s'a abatut dela aceea modalitate a fost reclamele cele multe despre cheltuețele prea mari, ce se faceau prin călătoriile învățătorilor și ale comisarilor consistoriali ca conducători ai conferințelor, din o parte în cealaltă a țării.

Pentru încunjurarea acestor spese, cari îngreunau mai ales casele bisericesci, s'a cređut, că tot aceea se poate ajunge formându-se conferințe mai mici în fiecare inspectorat districtual, ca să nu fie siliți învățătorii a face cale lungă și spese mari. Conducătorii la aceste conferințe nu se desemnau din partea consistoriului, ci fiecare conferință se constituia intru toate alegându-și și pre conducătorul. Tot așa nici temele de deliberat în conferințe nu le mai determina consistoriul ca până acum, ci conferința însași își desemna problemele sale de resoltit, avend ele lipsă numai de revisiunea și aprobarea consistoriului. Conferințele învățătorești astfel normate erau, ce nu se poate nega, împreunate cu mai puține cheltueli; însă rezultatele lor în asemănare cu rezultatele conferințelor, cum erau dela început, au fost cu mult mai mici.

Pecând după întocmirea d'ântei era îngrijit, ca fiecare conferință să fie condusă de un bărbat de specialitate, pe atunci, după modalitatea din urmă să întempla adese, ca între învățătorii unui inspectorat nu se afla nici unul, care să priceapă treaba conducerii unei conferințe și urmarea era, că neștiind cu ce și cum să înceapă conferința lucrările sale, învățătorii perdeau inzadar timpul de 2—3 zile, fără a fi profitat ceva și se întorceau a casă mai puțin luminați, de a cum au fost, când au venit la conferință. Ne am convins fiind de față în anul 1870 la conferința, ce s'a ținut în Sibiu din partea învățătorilor din inspectoratul Mercurei, despre nepracticabilitatea și ne folosul conferințelor după modalitatea aceasta. Unu număr frumos de învățători adunați atunci, nefiind conduși din partea inspectorului districtual de scoală și neavând între sine vre unul, care să știe conduce, au perdut cu toții timpul inzadar, fără a se fi ocupat cu vre o cesțiune pedagogică. Ce s'a întemplat la conferințele din celelalte inspectorate districtuale de scoală unde învățătorii cualificați erau de asemenea „rari nantes în gurgite vasto“, se poate vedea din protocoalele conferințelor. Multe din protocoalele acestea nu conțin altceva decât lucruri formale: cum și a ales conducătorul, cum s'a constituit biroul, ear' lucrările și

problemele pedagogice in cele mai multe locuri să rezolvau prin unul sau doi cu da sau ba; vre o discutare mai estinsă pro și contra rareori se iveau.

Astfel degenerarea conferințele învățătoresci la o formalitate goală; și mergerea învățătorilor la conferințe se putea asemăna cu mergerea in timpurile de mai înainte a granțierilor nostri la cordon cu mălaiul in traista.

Precum la fiecare instituțiune nouă așa și la conferințele învățătoresci a trebuit un timp de experimentare. Încă nici astăzi nu e incheiatu procesul experimentării; este încă deschisă intrebarea, cum ar trebui intocmite conferințele învățătoresci spre a corespunde după imprejurările noastre mai bine scopului.

Ori cum vom privi însă lucrul trebuie să recunoaștem, că conferințele învățătoresci au avut și până acum foloasele sale directe și indirecte: Prin aceste intruniri s'a produs mișcarea intelectuală între învățătorii nostri; prin aceste intruniri s'a deșteptat in învățători și chiar și in poporul nostru un interes mai mare pentru școală; prin aceste intruniri s'a spart țelina, care ținea pe învățătorii într'un cerc mărginit al cunoștințelor lor. Învățătorii împărțind între sine experiențele și cunoștințele lor, unul-una, altul-alta, s'a rupt de metodu tradițional al dascălilor bătrâni. Ei prin aplicarea metoadelor celor mai bune au dat învățământului impuls puternic.

Ear' foloasele indirecte, produse prin conferințele din archidieceasă, au fost, că și in celelalte diecese, cari se țin de Metropolia romană ortodoxă a început să se introducă conferințe învățătoresci.

Mai înainte in diecesa Caransebeșului s'a produs indata după restaurarea episcopiei de acolo, — o mișcare vie a învățătorilor in această direcțiune. Avântul imbucurător, ce l' au luat aci aceste conferințe învățătoresci, il datorim in prima linie Episcopului diecesan, care cunoscând cu cât succes să practiceza conferințele învățătoresci in archidieceasa le a introdus in mod officios. Spre acest scop a chemat din archidieceasă mai mulți bărbați de specialitate, cari au condus la început aceste cursuri. După câte informațiuni ne am câștigat pe calea jurnalistică, se țin aci și acum conferințe cu mult sporiu

După Caransebeș a urmat și diecesa Aradului. După esemplul învățătorilor din diecesa Caransebeșului și învățătorii din diecesa Aradului au imbrațisat cu toată căldura ideia conferințelor, așa că într'un timp nu să scria in unele din jurnalele noastre despre alte ceștiuni mai mult, decât să scria despre conferințele învățătoresci din diecesa Aradului. Zelul cel mare al învățătorilor, ce s'a manifestat aci indreptă-

ția la mari speranțe. Aci nu s'au ținut numai conferințe, dar s'au format reuniuni cu presidenti, secretari, casari etc. Judecând după aceste ar trebui să ădicem, că deși învățătorii din diecesa Aradului s'au mișcat mai târziu in această direcțiune — dar' in timpul cel scurt au intrecut pre toți. Resultatele însă n'au corespuns speranțelor și s'a adevărit că, de câte ori omul incepe lucrul fără să-și determine din început sfera lucrării și de câte ori cineva se încearcă a intrece pre toată lumea, de atâtea ori lucrarea sa devine mai defectuoasă ca a altora. Învățătorii din diecesa Aradului sunt neasemănat mai bine dotați ca învățătorii din archidieceasă și intră ei se află un contingent bunisor de învățători bine cualificați; dupa toate condițiunile lor ar fi putut intrece pre învățătorii din celelalte diecese. Unele idei însă, precum d. e. „emanciparea învățătorilor“ (de sub cler?), ce s'a ventilat într'un timp mai ales in jurnalulu „Albina“ i au cam confundat. Una nu pricepem până astăzi: de stau și in ce feliu de raport stau aceste conferințe, recte „reuniuni“ cu consistoriul?

Continuând cu foloasele indirecte ce le au avut conferințele învățătoresci introduse mai înainte in archidieceasa romană ortodoxă a Transilvaniei, constatăm, că aceste conferințe au dat impuls și in cercuri mai depărtate. Cu bucurie am cetit despre unele mișcări in această direcțiune și la trații români de confesiunea greco-catolică. Cu parere de reu nu ne aflăm in pozițiunea plăcută a completa această dare de samă și cu raporturile despre conferințele învățătorilor români greco-catolici, lipsindu ne datele cu totul.

(Va urma.)

DATE STATISTICE DESPRE SCOALELE ȘI ÎNVĂȚĂMÎNTUL DIN UNGARIA *)

(Incheiere)

Datele comunicate până aici au privit scoalele populare; ne rămâne a mai insemna pe scurt datele, ce privesc instituttele preparandiale, scoalele mediș și învățământul superior.

Urmând ordinea raportului ministerial, vom continua cu datele despre

2) Instituttele preparandiale.

Institutte preparandiale in a. 1873 au fost 57 cu 2,471 elevi și 510 învățători. 15 instituttele pentru învățători și 4

*) V. Nr. 1. 3. 5. din Foișoară.

pentru învățătoarese (in Buda, Cluj, Pojon, Szabadka) au fost susținute din partea statului; 14 pentru învățători și 6 pentru învățătoarese sunt instituite confesionale romano-catolice. Dintre institutele de stat din Transilvania, institutul pentru bărbați din Deva cu 3 clase a avut 13 învățători, 33, 30 și 14 elevi; cel din Cluj cu 2 clase 11 învățători 23 și 25 elevi; cele din Cristurul-săcuiesc cu 3 clase 10 învățători, 16, 11 și 12 elevi; cel din Zilău cu 3 clase 11 învățători, 11, 5 și 9 elevi. Institutul preparandial de stat pentru învățătoarese din Cluj cu 3 clase a avut 14 învățători, 35, 28 și 21 elevi.

Institutele confesionale romano-catolice pentru învățători au avut 471 elevi, cele pentru învățătoarese 214 elevi.

Celelalte confesiuni din patrie au avut numai institute preparandiale pentru învățători, și anume; greco-catholicii 4, in Oradea-mare, Ungvar, Blaj și Gherla; greco-orientalii 3, in Sibiiu, Arad, Zombor; luteranii 7, dintră cari 4 in Transilvania, in Sibiiu, Mediaș, Brașov, Bistrița; reformații 3, și israeliții 1 in Pesta. Institutul greco-catolic din Blaj cu 2 clase a avut 7 învățători, 18 și 5 elevi; cel din Gherla 7 învățători 14 și 24 elevi. Față cu anul 187 $\frac{1}{2}$ a scăzut in Blaj numărul elevilor cu 5 și a sporit in Gherla cu 9. Institutul gr-orient. din Sibiiu cu 3 clase a avut 13 elevi, cu 5 mai puțin, ca in anul premergător; cel din Arad cu 3 clase și 4 învățători a avut 14, 5 și 7 elevi, cu 5 mai puțin ca in an. 187 $\frac{1}{2}$; cel din Zombor cu 3 clase a avut 14, 32 și 33 elevi, cu 2 mai puțin, ca in an. 187 $\frac{1}{2}$. Preste tot dară numărul elevilor din institutele române preparandiale a fost in a. 187 $\frac{2}{3}$ mai mic, ca in an. premergător.

Dintre institutele străine scădemntul cel mai insemnat l'a suferit seminarul luteran din Bistrița, care in a. 187 $\frac{2}{3}$ a avut numai 2 elevi; așa dară cu 46 mai puțin ca in anul de mai 'nainte.

Numarul claselor in toate institutele a fost 154, prin urmare au venit 16 \cdot ₀₄ elevi pe 1 clasă.

In anii de mai 'nainte ministeriul de instrucțiune a cheltuit o sumă considerabilă pentru așa numitele „scoale de adulți“. Neavând însă această instituțiune nici un rezultat, ea a fost casată in a. 1873.

Foia scolastică, edată de ministeriul instrucțiunei publice in anii d'ănței in 7 limbi și 15,000 esemplare, din partea învățătorilor și oficiilor scolastice confesionale a fost, din motive juste, imbrătoșată cu puțină căldură. Deaceea ea să edă acum numai in limba magiară și numai in 10,000 esemplare. Perderea, ce o vor fi suferit învățătorii nostri prin această reducere, credem că, nu va fi prea tare simțită, deoarece foile pedagogice, cari apar acum la noi românii, vor fi in stare a suplini nunumai acea foaie pedagogică oficioasă,

ci vor corespunde mai bine și trebuințelor scoalelor noastre.

3) Scoalele medie.

Pentru de a câștiga învățători harnici pentru scoalele gimnasiale și reale s'au înființat la cele 2 universități din Pesta și Cluj așa numite „seminarii“, unde cei-ce voiesc a deveni învățători gimnasiali, se esercitează in propunerea și tractarea metodică a specialității, pre care voiesc a o profesia mai târziu. Aceste institute să impart in doue clase: clasa istorică-philologică și clasa științelor esacte. Aceste seminarii au fost cercetate in an. 1874/5 la universitatea din Pesta de cătră 3: inși pentru specialitatea philologiei classice, 4 pentru philologia modernă, 3 pentru istorie și geografie, 1 pentru matematică, 2 pentru geometriă descriptivă, 1 pentru physică, 2 pentru chemie, 1 pentru istoria naturală, preste tot dară de 19 ascultători ordinari. Estraordinari erau 55. La universitatea din Cluj au cercetat seminariile 6 inși pentru philologia classică, 5 pentru cea moderna, 10 pentru geografie, câte 17 pentru matematică, physică, chemie, 10 pentru istoria naturală.

Numărul de 19 candidați, cultivați la universitatea din Pesta pentru posturi de învățători la scoalele medie, fără indoială este foarte neinsemnat. Și dacă recugetăm la suma insemnată de 49,300 fl. pe an, cari se recer pentru susținerea acelor seminarii, — de unde urmează că fiecare candidat constă in termin mediu 1500 fl.—ne vom convinge ușor că, rezultatul nu stă in nici o proporțiune cu trebuințele ce le reclamă numărul scoalelor medie, și cu cheltuelile, cele insemnate.

Un alt mijloc pentru a-și câștiga învățători buni, a fost acela: de a trimite atât învățători, cât și candidați de învățători spre a studia și a se perfecționa pe la universități afară de patrie, anume in Germania. In an. 1872|3 sau trimis 27 inși, carora s'a dat preste tot un ajutor anual de 22,865 fl.

Numărul total al gimnasiilor in a. 1872|3 a fost 146. Din aceste au fost gimnasii complete cu preste 6 clase 72; gimnasii cu preste 4 clase 26; cu, câte 4 clase 48. Numărul învățătorilor 1681, al scolarilor 27,220. După limbă computați 20,133 au fost magiari; 2,320 nemți; 1,424 slovaci; 2,100 români; 389 serbi; 254 rutheni. După confesiune: romano-catolici 12,164; greco-cat. 1,729; gr. orient. 1,465; reformați 5,112 luterani 3,187; unitari 228; israeliți 3,317.

In anul 1871/2 numărul scolarilor se urcase la 27,305 așa dară au fost cu 94 mai mulți ca in a. 1872/3. Pe 1 învățător vin 16 scolari.

Din cele 146 gimnasii au fost: 7 institute ale statului, adecă 2 gimnasii superioare, 2 gimnasii cu 6 clase, 3 gimnasii cu cate 4 clase; 69 institute con-

fesionale romano-catolice; 3 greco-cat. (Blaj, Năsăud, Beiuș); 3 greco-orient. (Brașov, Brad *), romanesci, Neoplanta serbesc); 27 luterane, 30 reformate; 3 unitare; 1 orășenesc, fără caracter confesional; 1 susținut din o fundațiune, fără caracter confesional. Din cele 69 romano-catolice, 35 sunt susținute de ordine monachale (Piașiști, Benedictini, Franciscani, Iesuiți etc.)

Numărul scolarilor din gimnasiile gr. orient. a fost în Brașov 171, în Bradu 58, în Neoplanta 149; în cele gr. cat. în Blaj 239, în Năsăud 165, Beiuș 177; preste tot 959, dintre cari 682 români. Un număr foarte neînsemnat față de numărul cel considerabil de români din Ungaria și de numărul copiilor români obligați a cerceta școala. —

Scoale reale au fost 28 în an. 1872/3, însă fără de cele din Sibiiu, Brașov, Reghin etc. care din greșală nu sunt însemnate în raport. 13 dintr'ensele sunt cu câte 5 clase, celelalte cu 2-4 clase. 14 sunt institute ale statului, anume în Transilvania școala reală din Deva și cea din Odorheiul-săcuiesc. 5 primesc ajutoare din partea statului, adică cele din Sibiiu, Pojon, Oedenburg, Șumeg și Alba regală. 5 sunt institute comunale, 1 confesional rom. cat, 1 israelit și 3 institute private. Pe lângă aceste mai adaugem și școala reală gr. orient. română din Brașov.

Numărul învățătorilor a fost 337, al scolarilor 7.310. Din acestia au fost 5,238 magiari, 1,529 nemți, 171 slovaci, 63 români, 300 serbi. Romano-catolici 4,411, greco-catolici 28, greco-orientali 395, reformați 348, luterani 489, unitari 4, israeliți 1,635. Față cu anul premergător a sporit în a. 1872/3 numărul scolarilor dela școlile reale cu 1,604.

III.

Scoalele superioare.

1) Raportul ministerial începe acest capitol cu darea de samă despre institutele teologice.

Astfel de institute au fost de toate 40 și anume: romano-catolice 20 cu câte 4 clase, 4—10 profesori și 14—54 clerici; greco-catolice 3, cu 4 clase, și adică în Blaj cu 4 profesori, 70 clerici, în Gherla cu 4 profesori, 41 clerici; în Ungvar cu 4 profesori, 62 clerici. Față cu anul premergător în aceste două din urmă a scăzut numărul clericilor cu 25 și 32. Greco-orientalii au avut 2 institute teologice, cu câte 3 clase, și adică în Sibiiu cu 7 profesori, 90 clerici, în Arad cu 3 profesori, 26 clerici, în Caransebeș cu 4 profesori, 29 clerici. La cele două d'ântei a scăzut numărul cu 7 și 6, la cel din urmă a sporit cu 4. Institute teologice evanghelico-luterane au fost 8 cu câte 3 și 4 clase, 4—13 profesori și 2—26 ascultători. Reformații au

*) Raportul numeră gimnasiul inferior gr. orient. din Brad între gimnasiile superioare gr. cat.

avut 5, cu câte 4 clase, afară de cel din Aiud, care are numai 3 clase, 9—13 profesori și 41—92 ascultători.

Numărul întreg al profesorilor ocupați în aceste institute a fost 212, al ascultătorilor 1,296.

2). Facultăți sau „academii“ de drepturi au fost 13, din cari 11 cu 3 cursuri, cea din Eperieș cu 2 și cea din Sibiiu cu 4 cursuri. 5 sunt institute ale statului: în Sibiiu, Oradea-mare, Pojon, Györ, Kașa; 2 confesionale romano-cat. în Erlau și Pecia; 5 reformate în Dobrițin, Kecikemet, Siget, Papa, Șaroșpatak; 1 evang. luteran în Eperieș. Numărul profesorilor 89, al ascultătorilor 1,744. Din acestia au fost 2,582 magiari, 50 nemți; 32 slovaci; 64 români; 11 serbi; 5 rutheni. Anume au fost români la facultatea din Sibiiu 21, la cea din Oradea-mare 38, în Pojon 2, în Kecikemet 2 în Mureș-Siget 1. — Numărul cel mai mare de ascultători de naționalitate magiară a fost în Pojon, 254, cel mai mic în Sibiiu 16.

Față cu anul premergător a scăzut numărul ascultătorilor preste tot cu 181.

3) Universități sunt două în Pesta și Cluj: cea d'ântei a avut 147 profesori și docenți, și 2,466 ascultători. Dintr'aceștia au fost 2,388 din Ungaria, 25 din Croația, din celelalte părți ale monarhiei 49, și din țări straine 4; 1,469 au fost juristi, 616 mediciniști; 78 farmaciști. Universitatea din Cluj cu 41 profesori avuse 1871/3, 278 ascultători, din cari 60 din Transilvania. Și aici Contingentul cel mai mare îl dau juristii cu 158, urmează cei din facultatea de științe cu 31, mediciniștii cu 28; la facultatea de litere au fost numai 16.

Pentru universitatea din Pesta s'a cheltuit din vistieria statului 417,399 fl; și pentru cea din Cluj 175,000 fl.

4). La institutul politehnic, cu un curs de 5 ani, au funcționat 51 profesori. Ascultători erau 606, dintre cari 561 magiari, 5 români.

5). Pentru muzeul național s'a prelininat un ordinariu de 88,700 fl și un eștraordinariu de 40,000 fl; pentru conservatoriu 41,000 fl; pentru conservarea monumentelor de arhitectură 20,000 fl. ca ordinariu și 15,000 fl. în eștraordinariu.

BIBLIOGRAFIE.

Operile lui C. Corneliu Tacit. Tese de licență susținute la 27 Februarie 1876 de *Dem. P. Popilian* din Romnicul Vâlcei. Craiova, tip. națională T. Macinca și R. Samitca 1876.